

Chúng ta đang ở đâu?

Trên bảng "Chỉ số cảm nhận tham nhũng" (CPI) năm 2003 vừa được tổ chức Transparency International - TI (Minh bạch Quốc tế) công bố, Việt Nam đứng thứ 105/133. Trên các bảng xếp hạng các năm trước cũng của tổ chức này, thì vị trí của Việt Nam năm 2002 là 87/102, năm 2001 là 75/91. Trên thang điểm từ 10 (rất sạch) xuống đến 0 (rất tham nhũng), năm 2003, điểm số của Việt Nam là 2,4 điểm; năm 2000 điểm số là 2,5 điểm. Xuống 20 hạng, sụt 0,1 điểm trong vòng 3 năm. (Nguồn: <http://www.transparency.org>). So sánh với vài nước ASEAN có tên trong danh sách như Philippines và Indonesia, thật ra tình hình tham nhũng ở ta cũng không phải là cách biệt lắm: Philippines năm nay hơn Việt Nam 9 hạng, song chỉ số tham nhũng chỉ hơn có 0,1 điểm (2,5 điểm), trong khi so với năm ngoái được 2,6 điểm, đứng hạng 78, năm 2000 được 2,8 điểm, đứng hạng 70. Indonesia năm 2000 đứng hạng 86 với 1,7 điểm, năm 2002 đứng thứ 96 với 1,9 điểm, năm 2003 hạng 122 tuy cũng với 1,9 điểm. Có thể nói, Việt Nam ngang bằng Philippines, song vẫn "sạch" hơn Indonesia.

Phản ứng như thế nào trước những con số này? Phải chăng thiên hạ vu khống, mạ lỵ ta? Có lẽ, vấn đề không phải ở chỗ tự ái hay không tự ái dân tộc, mà là bình tĩnh xem xét vấn đề và thử tìm đối sách với vấn nạn tham nhũng ngày càng gia tăng (nếu quả thật là như vậy)...

Trước hết, các đánh giá xếp hạng này dựa vào đâu và có độ tin cậy đến đâu? Theo giải thích của tổ chức này, các "Chỉ số cảm nhận tham nhũng" này được đúc kết từ những ghi nhận từ nơi giới doanh nhân, các nhà nghiên cứu, các nhà phân tích rủi ro..., tối thiểu phải qua 3, tối đa là 12, công trình khảo sát độc lập khác nhau thực hiện cùng trong một năm bởi những viện nghiên cứu độc lập. Trong trường hợp Việt Nam, đã có 8 cuộc khảo sát khác nhau. Trong khi chưa

có những khảo sát độc lập tương tự, trong khi Bộ tài chính chưa công khai được những bảng kết toán ngân sách từng bộ, từng ngành, từng địa phương, có lẽ cũng có thể tạm chấp nhận những đánh giá đó như là một thông tin tham khảo. Nhất là khi mà cảm nhận tham nhũng từ nơi

tượng của các khảo sát nọ, tức những nhà đầu tư, nhà nghiên cứu, nhà phân tích nước ngoài đang có mặt và hoạt động tại Việt Nam đã ngày càng "oái" gánh nặng tham nhũng. Những việc như "gần biển báo tốc độ như rùa trên xa lộ" rồi "bản radar chụp hình"... mà giới xe tải kêu rêu chính là những yếu tố dẫn đến những cảm nhận tham nhũng, do lẽ các nhà đầu tư đều phải sử dụng xe tải để chuyên chở sản phẩm của họ hoặc nguyên vật liệu..., hoặc bản thân họ di chuyển trên các "xa lộ cho rùa".

Nếu cứ để những cảm nhận xấu đó tiếp diễn, hậu quả trước mắt là đầu tư (mới) nước ngoài giảm, thậm chí đầu tư cũ "nhổ neo". Vấn đề là làm sao để cho năm tới, năm sau nữa... thiên hạ có những cảm nhận tốt đẹp hơn. Đó là điều kiện không thể thiếu được của tăng trưởng và phát triển, bằng không sẽ là tụt hậu không thảng.

Những công bố xếp hạng của TI được đưa ra hầu như cùng thời điểm với các hội nghị của diễn đàn APEC mà đỉnh cao là hội nghị thượng đỉnh vừa kết thúc. Thủ tướng, vừa từ hội nghị APEC về, bên cạnh những tin vui về việc APEC đáp ứng các đề án của Việt Nam (đầu tư nội khối APEC và cho doanh nghiệp vừa, nhỏ và siêu nhỏ), đã phải cảnh cáo rằng thất thoát trong đầu tư "là vấn đề đau đầu của Chính phủ hiện nay...Cái chính là do bộ máy của chúng ta có những cái không đang hoàng, tiêu cực...Chính phủ kiên quyết lập lại trật tự kỷ cương...".

Vấn đề là làm sao biến quyết tâm thành hành động. Một trong những phương thức là tìm hiểu kinh nghiệm nước ngoài. Trong thập niên 90, đã có lúc "kinh nghiệm hoá rồng" của Singapore được "ôn ào" tìm đến, rồi thôi. Có lẽ do thực tế quá khác biệt giữa một đảo quốc 3 triệu dân và một đất nước gần 80 triệu dân. Làm sao có thể so sánh hai đại lượng khác nhau đến thế được! Thế nhưng, nay nhìn lại kinh nghiệm Singapore, có lẽ cũng không muộn: năm 1995, đảo quốc này được 9,26 điểm, xếp hạng 3/41 nước; năm

Vị thế của Việt Nam trên bảng xếp hạng của tổ chức minh bạch quốc tế

DANH ĐỨC

Báo cáo về đầu tư nước ngoài năm 2003 của cơ quan Liên hiệp quốc về thương mại và phát triển xếp Việt Nam vào hàng thứ 75 trong 140 nước về khả năng thu hút đầu tư nước ngoài. Vốn đầu tư nước ngoài tính bình quân đầu người của Việt Nam chỉ bằng 40% của Trung Quốc. Vì sao môi trường đầu tư của Việt Nam trong những năm gần đây lại giảm sút sức hấp dẫn đối với các nhà đầu tư nước ngoài trong khi Trung Quốc một nước gần gũi chúng ta về nhiều mặt lại đạt được những kết quả ngày càng cao như vậy? Làm sao để nhà đầu tư nước ngoài cảm nhận được Việt Nam thực sự là nơi đất lành chim đậu?

người dân đã và đang là "hiển nhiên" trong đời sống hàng ngày, từ sáng sớm đất xe ra ngõ gặp..., đến văn phòng công sở gặp ..., vô bệnh viện gặp..., dẫn con đến trường gặp..., vân vân và vân vân, vốn mới chỉ là những cảm nhận chủ quan, chưa định lượng được.

Phải làm gì ?

Có thể làm gì hoặc phải làm gì với những đánh giá của TI? Đỉnh chánh rằng "Không, đâu có tham nhũng dữ vậy!?" Có lẽ không gì đỉnh chánh cho bằng tự sửa sai. Thật vậy, nếu chịu khó tạm dựa trên các kết quả đó, có thể tự nhủ: xem ra, trong ba năm qua, thiên hạ, những đối

2003 này, Singapore được 9,4 điểm, xếp hạng 5/133 nước do đứng sau hai nước đồng hạng 3 là Đan Mạch và Tân Tây Lan (cùng được 9,5 điểm). Do mỗi năm số nước được khảo sát tăng hơn, năm 1995 chỉ 41 nước, năm nay những 133 nước, nên việc Singapore, tuy xuống một hạng, song vẫn được số điểm "sạch sẽ" cao hơn năm 1995, vẫn là một điều có thể chấp nhận được. Nước thứ nhì trong khối ASEAN (sau đó chẳng có nước nào khác) "trên trung bình" là Malaysia hầu như cũng giữ được phong độ: năm 1995 được 5,28 điểm, năm 2003 này được 5,2 điểm. Nhờ đâu cả Singapore lẫn Malaysia lại cứ "siêu sạch sẽ" hoặc "sạch sẽ tâm tàm"? Phải chăng nhờ luật pháp rõ ràng không mù mờ để ai muốn hiểu sao cũng được? Nhất định là như thế, với truyền thống luật pháp theo trường phái *anglo-saxon* (từ thời Anh quốc còn cai trị) chứ không ở trong tình trạng "uống phải luật cũ thì không uống thích với nền kinh tế mới chuyển đổi, luật pháp mới thì còn dờ dẫm phôi thai..." như ở ta. Phải chăng do luật pháp được áp dụng nghiêm minh, thì hành án luôn được hoàn thành? Nhất định là như thế. Nhưng đáng suy nghĩ hơn chính là: ở Singapore, (rồi thì ở Malaysia trong mức độ ít hơn) làm sao luật pháp lại có thể được áp dụng nghiêm minh? Phải chăng ở đó "pháp bất vị thân", "pháp bất vị công" (lao)? Trong khi đó, tại sao Indonesia lại quá "nặng nề" nếu như không phải đã từng trải qua một khoảng thời gian dài dưới trào tống thống Suharto quá "gia đình trị" về kinh tế?

Nếu cho rằng Singapore là trường hợp cá biệt với chỉ 3 triệu dân, dễ dàng trị quốc, có lẽ cũng nên điểm qua trường hợp Trung Quốc với xấp xỉ 1,3 tỷ dân: năm 1995, xếp áp chót với 2,14 điểm; năm 2003 này lên được đến 3,4 điểm, tức tăng được 1,26 điểm. Xem qua chưa thấy dễ nể, thế nhưng xem kỹ sẽ thấy là chỉ trong vòng 8 năm qua, Trung Quốc đã được cảm nhận là "sạch" hơn những 1,58 lần. Chẳng lấy làm lạ tại sao mấy năm nay Trung Quốc lại thu hút đầu tư nước ngoài ngày càng nhiều hơn! Tại sao Trung Quốc, na ná ta về thể chế và cơ cấu cùng "lập quán xã hội", lại đông dân số gấp bội (khó cai trị hơn nhiều), lại "sạch" hơn một cách đáng kể như thế?

Phải chăng ở Trung Quốc nay đã có quyết tâm hơn? Có lẽ là như thế, do lẽ nếu nhìn qua Hồng Kông, năm 1998 được 7,8 điểm, hạng 16/85, năm 2003 này cũng lên đến 8 điểm, hạng 15/133, tức không suy xuyễn gì từ sau khi trở về với cố quốc, thậm chí còn "sạch" hơn một chút.

Không chỉ là căn bệnh ở các nước đang phát triển

Cần tỉnh táo nhìn thấy rằng tham nhũng như ngày nay đang trải qua không phải là hậu quả tất yếu của kinh tế thị trường, như một số người lầm tưởng, nhất là các nhà viết kịch bản phim. Chẳng qua, ta đang ở trong tình trạng "nửa nạc nửa mỡ" mà thôi. Có thể thấy trên danh sách này, những nước xếp hạng đầu chính là những nước có nền kinh tế thị trường phát triển trong bàn tay của nhà nước nhiều nhất như Phần Lan, Thụy Điển, Đan Mạch, Singapore (điểm số trên 9/10)...trong khi Mỹ, Nhật (điểm số mới chỉ ở 7 điểm hơn) cũng là kinh tế thị trường phát triển song do lẽ bàn tay nhà nước còn có phần lỏng lẻo bởi cơ cấu chính trị của các nước này(ở Mỹ là cơ chế *lobby* công khai đến tận quốc hội, ở Nhật là do ưu thế của đảng Tự do Dân chủ thường xuyên nắm quyền) nên thường dẫn đến tình trạng "ăn bánh trả tiền" giữa giới doanh nghiệp và quan chức. Phát biểu của Phó chủ tịch TI, Tunku Abdul Aziz, rất rõ ràng: "Các chỉ số cảm nhận tham nhũng một lần nữa tái khẳng định rằng tham nhũng là một căn bệnh không chỉ hoành hành tại các nước đang phát triển, mà còn cả ở các nước phát triển. Tham nhũng thì trung lập, chẳng phân biệt nước lớn, nước nhỏ, nước giàu, nước nghèo".

Có một vấn đề khác đáng lưu ý là sự thông đồng giữa các công ty đa quốc gia với các quan chức sở tại. Phó chủ tịch TI, Tunku Abdul Aziz, người Malaysia, phân tích trong góc độ các nước đang phát triển, chỉ trích các công ty đa quốc gia: "Các nước phát triển phải điều tra và truy tố những công ty nào thuộc quyền xử lý luật pháp của mình mà lại đi móc ngoặc đút lót các quan chức địa phương, làm đảo lộn công cuộc phát triển trong trật tự của các nước nghèo". Nếu nhìn lại một số vấn đề đang nổi cộm trong dư luận như vấn đề độc quyền nhập khẩu

thuốc tây chẳng hạn, mãi vẫn chưa thấy một phản ứng tích cực nào, thì dư luận không thể không đặt dấu hỏi. Bởi lẽ, cũng theo lời ông Tunku Abdul Aziz, thì "tham nhũng tiếp tục xua đuổi người nghèo, những người ít học nhất, gạt họ ra bên lề mọi phúc lợi xã hội, kinh tế, chính trị". Chủ tịch TI, Peter Eigen, cũng cùng một phân tích, song từ góc độ ngược lại, chỉ trích các chính phủ các nước đang phát triển: "Các quan chức cao cấp tham nhũng trong thế giới đang phát triển "tay trong tay" với giới doanh nghiệp cùng những nhà đầu tư vô lương tâm, đặt lợi ích riêng tư lên trên phúc lợi xã hội cho các công dân của mình và sự phát triển của đất nước". Cho dù từ góc độ nào đi nữa, từ các nước Nam hay từ các nước Bắc, vấn đề vẫn là câu kết giữa nhà nước và các thế lực kinh tài.

Vấn đề là sớm ban hành những phát luật cần thiết, và trong khi chờ đợi, phải làm sao biến khẩu hiệu "Sống và làm việc theo pháp luật" thành thói quen của từng cá nhân, thành nếp sống của từng dòng họ, từng xóm làng, rồi trở thành tập quán xã hội? Ở Việt Nam còn tồn đọng thói "một người làm quan, cả làng, cả họ được nhờ" cùng những triển khai rộng rãi hơn..., nên xem ra bài toán còn nan giải.

Nếu không ra khỏi được tình trạng "vị nể" như hiện nay, thì sẽ tiếp tục sa sút uy tín trong mắt giới đầu tư, sẽ không biết bao giờ mới ra khỏi tốp cầm đèn lái (50% các quốc gia đang phát triển có chỉ số 3/10 điểm trở xuống), sẽ tự đánh mất cơ hội cất cánh kinh tế. Chim chỉ đậu khi đất có lành ■

Chỉ số tham nhũng năm 2003 của một số nước trong khu vực

Quốc gia	Chỉ số tham nhũng	Số công trình khảo sát
Singapore	9,4	12
Hồng Kông	8,0	11
Nhật Bản	7,0	13
Malaysia	5,2	13
Trung Quốc	3,4	13
Thái Lan	3,3	13
Philippines	2,5	12
Việt Nam	2,4	8
Indonesia	1,9	13